

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КЛАСИЧНИЙ ПРИВАТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

КЛЬОВ МАРИНА ВАСИЛІВНА

УДК 316.74:33:005.44:316.74:378(477) (043.3)

**ЕКОНОМІЗМ І КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЯ
ЯК ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ТЕНДЕНЦІЇ
ВИЩОЇ ОСВІТИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ**

22.00.04 – спеціальні та галузеві соціології

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата соціологічних наук

Запоріжжя 2015

На правах рукопису

Робота виконана в Класичному приватному університеті, м. Запоріжжя

Науковий керівник: доктор соціологічних наук, доцент
Хомерікі Олена Андріївна,
Національний авіаційний університет,
завідувач кафедри соціології та політології

Офіційні опоненти: доктор соціологічних наук, професор
Хижняк Лариса Михайлівна,
Харківський національний університет
ім. В.Н. Каразіна,
професор кафедри прикладної
соціології та соціальних комунікацій

кандидат соціологічних наук
Кузьмін Віктор Володимирович,
Запорізький національний технічний університет,
доцент кафедри соціальної роботи.

Захист відбудеться «12» вересня 2015 р. о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 17.127.02 при Класичному приватному університеті за адресою: 69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70 б.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Класичного приватного університету за адресою: 69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70 б, ауд. 114.

Автореферат розісланий « 11 » серпня 2015 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. О. Скідін

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У ході модернізаційних та трансформаційних процесів в освітній сфері надзвичайно важливим є аналіз функціонування освітніх інститутів, наслідків реалізації їх функцій, способів взаємодії та суті тих соціальних процесів, на які вони впливають. Саме тому актуалізується розгортання соціологічного дискурсу стосовно сучасних інноваційних процесів в освітній сфері, таких як економізм, комерціалізація, диверсифікація, модернізація, трансформація та вплив на вищу освіту глобальних інформаційних технологій.

В Україні унаслідок реформи вищої освіти почало формуватися своєрідне ринкове середовище освіти, невід'ємними складовими якого стали економізм і комерціалізація, які потребують нових правил взаємодії, статусно-рольових взаємовідносин, ціннісно-нормативних стандартів. Тому не випадково в українському суспільстві розгорнулися наукові суперечки з приводу того, наскільки масштабними є дані процеси, в якій формі вони протікають та як позначаються на якості надання освітніх послуг. Зважаючи на це, всебічного соціологічного дослідження потребує перебіг цих процесів в Україні та порівняння їх із подібними явищами в зарубіжних освітніх системах, зокрема в американській та європейській, які передбачають різні погляди відносно процесів економізму і комерціалізації, появи своєрідних феноменів, таких як «підприємницький університет», «академічний капіталізм», «університет ринкового типу» тощо.

Крім того, глобалізаційні виклики зумовлюють потребу у запровадженні нових освітніх форм та методів діяльності вищих навчальних закладів, внесення змін до існуючих нормативних стандартів виплати винагороди працівникам освітньої галузі. Відтак постає необхідність у з'ясуванні передумов виникнення і особливостей розповсюдження економізму, який спричинений розширенням ринку освітніх послуг і зростанням у зв'язку з цим конкурентноспроможності вищих навчальних закладів.

Як відомо, освітні інститути постійно перебувають у полі зору соціологічної науки. Помітну увагу приділяли їм класики соціології Е. Дюркгейм, К. Мангейм, П. Сорокін та інші. До аналізу ж теорій університетської освіти першими почали звертатися у ХІХ – на початку ХХ ст. М. Вебер, Т. Веблен, Дж. Дьюї, К. Мангейм, Х. Ортега -і-Гассет, М. Шелер, К. Ясперс та інші. З одного боку, соціологами сформовані базові наукові уявлення про характер взаємодій між інститутами та соціальними суб'єктами освіти, але з іншого – вони потребують постійного переосмислення, оскільки зумовлюються динамічними змінами соціальної структури суспільства і глобалізаційними впливами. Не випадково у другій половині ХХ ст. освітні інститути стали об'єктом вивчення багатьох спеціальних соціологічних теорій. Трансформаційні процеси в освітніх інститутах було розглянуто в працях Д. Белла, Г. Маркузе, О. Тоффлера, А. Турена тощо. Вкрай важливими для розвитку соціології освіти стали дослідження ролі інститутів освіти

Дж. Коулмана, Р. Мертона та інших учених. Зокрема, класики структурно-функціонального підходу (Р. Мертон, Т. Парсонс) розглядали методологічні засади дослідження структури вищої освіти. Їх традиція була продовжена структуралістами, неомарксистами (зокрема, П. Бурдьє, Г. Гінтісом, Дж. Коулманом, Р. Коллінзом). Якщо звернутися до праць сучасних зарубіжних дослідників, то вони активно використовують конструктивні підходи для аналізу структур вищої освіти (А. Амарал, М. Бартелл, К. Джеймс, Б. Кларк), які дають змогу виявити й проаналізувати в культурі суспільства співвідношення різних форм освіти. Водночас такі дослідники, як А. Грудзинський, М. Лукашенко, А. Смоленцева та деякі інші розглядають вищий навчальний заклад не стільки як соціокультурну структуру, а радше як організацію з виробництва послуг.

Втім, формування масових процесів у вищій освіті із середини ХХ ст. утворило основу для досліджень національних освітніх систем. Інституційні та системні зміни вищої освіти останнього часу відображені в роботах Д. Бока, К. Керра, Т. Попкевіца, Н. Смелзера, М. Троу та інших. Трансформаційні та модернізаційні процеси в структурі вищої освіти, поява явищ диференціації, коммодифікації, диверсифікації, консюмеризму, економізму і комерціалізації розглядаються в роботах американських учених Б. Барбера, Р. Барнетт, Д. Бока, Г. Гарднера, Дж. Джарі, С. Колліні, К. Лісмана, М. Мітровіча, М. Паркер, Дж. Рітцера, Й. Ропке, Дж. Спрінга.

Вагомий внесок у сучасну соціологію освіти та дослідження питань інтернаціоналізації вищої освіти, модернізації, трансформації та ринкових відносин в освітній сфері здійснюють українські соціологи В. Астахова, В. Бакіров, Л. Герасіна, Т. Каменська, В. Кузьмін, А. Лобанова, М. Лукашевич, О. Навроцький, С. Оксамитна, В. Пилипенко, Є. Подольська, В. Правоторов, Л. Сокурянська, Л. Хижняк, О. Хомерікі, В. Чепак, Н. Шевченко, Д. Швець, О. Якуба.

Таким чином, наукова проблема полягає у недостатній соціологічній обґрунтованості суперечностей економізму і комерціалізації – відносно нових соціальних явищ для вищої освіти в Україні, які в освітніх системах розвинутих країн світу сформувалися під впливом глобалізаційних процесів і набули значного поширення. Дослідження економізму і комерціалізації в українській освітній системі характеризується значною актуальністю, оскільки порушує проблему динаміки і розвитку модернізації і трансформації сучасної освітньої системи.

Тож виходячи із соціальної значущості проблеми економізму і комерціалізації, недостатнього рівня їх дослідження у вітчизняній соціологічній науці, актуалізувалася тематика даного дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах науково-дослідної роботи Національного авіаційного університету № 60/12.01.08 «Рейтинг, попит та імідж вищої технічної освіти в Україні в контексті перспектив міжнародної інтеграції: соціологічний аналіз». Роль здобувача полягала в розробці підрозділу

«Особливості прояву комерціалізації у сучасній освіті», в якому подано результати соціологічного дослідження щодо динаміки розвитку комерціалізації в освітній системі Національного авіаційного університету, яке проведене Кльов М.В. у 2013–2014 рр. (довідка № 73-1/14 від 17.04.2015 р.).

Дисертація пов'язана також з науково-дослідною темою Класичного приватного університету «Соціальні дисфункції в сучасному українському суспільстві» (номер державної реєстрації 0110U003967). Роль здобувача полягала в розробці підрозділу, що присвячений аналізу споживання в українському суспільстві, виявленні рис інституційної кризи (дисфункцій у діяльності інститутів освіти) (довідка № 845 від 14.04.2015 р.).

Мета й завдання дослідження. *Метою* дисертаційного дослідження є наукове обґрунтування змісту та особливостей формування і прояву економізму і комерціалізації як глобалізаційних тенденцій в системі вищої освіти сучасної України.

Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати такі завдання:

– уточнити зміст економізму і комерціалізації в контексті класичних і сучасних соціологічних теорій та обґрунтувати їх особливості і ознаки у системі вищої освіти;

– виявити соціальні передумови виникнення та розвитку економізму і комерціалізації в системі вищої освіти в сучасній Україні;

– з'ясувати характер впливу процесу глобалізації на економізм і комерціалізацію в різних освітніх системах;

– здійснити порівняльний аналіз особливостей прояву економізму і комерціалізації в сфері вищої освіти в українському, американському та західноєвропейському суспільствах;

– уточнити зміст понять «академічний капіталізм», «університет ринкового типу» та «підприємницький університет» як форм прояву економізму і комерціалізації в сучасній вищій освіті;

– виявити негативні наслідки економізму і комерціалізації в системі вищої освіти в Україні і розробити рекомендації щодо їх запобігання.

Об'єкт дослідження – економізм і комерціалізація в системі вищої освіти.

Предмет дослідження – соціальні передумови і особливості формування та прояву економізму і комерціалізації в системі вищої освіти сучасної України.

Методи дослідження. Для дослідження економізму і комерціалізації в системі вищої освіти України обрано три групи методів.

Перша група включає методи побудови теорії: дедуктивний, індуктивний, порівняльний, структурно-функціональний, синтезу, аналізу. Для розгляду економізму і комерціалізації як складних багатомірних явищ у контексті трансформаційних процесів застосовано синтез та аналіз; гіпотези сформульовано за допомогою методу індукції; інструментальні категорії дослідження економізму і комерціалізації визначено за допомогою методу теоретичного моделювання; для виділення чинників економізму і комерціалізації використано метод типології.

До другої групи входять методи збору соціологічної інформації – аналіз документів, експертні опитування, анкетування, глибинні інтерв'ю та фокус-групи.

До третьої групи входять методи статистичної обробки інформації за допомогою програми SPSS, зокрема формування одновимірних та двовимірних розподілів, ранжування, шкалювання, факторний, кореляційний та регресійний аналіз.

Емпіричну базу дисертаційного дослідження становлять результати проведених соціологічних досліджень, а саме: анкетне опитування студентів (віком від 18 до 24 років) 10 вищих навчальних закладів м. Києва щодо особливостей прояву економізму і комерціалізації у вищих навчальних закладах та їх впливу на якість надання освітніх послуг, зокрема 6 закладів державної та 4 приватної форми власності (n = 875: стратифікована вибірка; контрольовані ознаки: «стать», «вік»; похибка $\pm 2,1\%$, надійна ймовірність – 95,45%); глибинні інтерв'ю професорсько-викладацького складу 3 ВНЗ (n = 10), експертні оцінки професорсько-викладацького складу 2 ВНЗ (n = 10) та 4 фокус-групи зі студентами Національного авіаційного університету. Для вторинного аналізу даних використано результати досліджень: Державного комітету статистики 2000–2014 рр.; матеріалів загальноуніверситетського опитування «Соціальна згуртованість та професійний капітал викладачів і студентства НАУ» (2013 р., n = 1260) та Всеукраїнського соціологічного моніторингу «Українське суспільство» 1992–2013 рр.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що у дисертації:

уперше:

– обґрунтовано наукове положення про те, що економізм і комерціалізація є глобальними тенденціями в системі вищої освіти сучасної України, які мають неоднозначний – як конструктивний, так і деструктивний для неї характер : з одного боку (конструктивного) вони є свідченням залучення її до глобального освітнього ринку через диверсифікацію освіти, втілення економічних законів ринкових відносин у освітній простір (задоволення попиту на освіту, зокрема платну, посилення конкуренції на освітньому ринку тощо), поширення процесів перетворення знань на товар; з іншого (деструктивного) вони виявляються у деформованих формах консюмеризму, тіньових та корупційних схемах надання платних освітніх послуг, низькій якості вищої освіти у більшості недержавних вищих навчальних закладах, знеціненні знань як інтелектуального ресурсу соціально-економічного розвитку країни;

– виявлено *соціальні передумови* виникнення і розвитку економізму і комерціалізації у вищій школі сучасної України, до яких, зокрема, віднесено: *по-перше*, запровадження ринкових відносин, які характеризувалися недосконалістю соціально-економічних форм господарської діяльності, низькими темпами економічного розвитку країни, що унеможливило необхідний рівень фінансування державних вищих навчальних закладів, однак сприяло появі і стрімкому зростанню кількості приватних вишів; *по-друге*,

формування специфічного типу суспільства споживання, в умовах якого відбувалося знецінення ролі професійних знань студентів і випускників вищих навчальних закладів, натомість повсюдно поширювалися споживацькі й тіньові практики отримання дипломів про вищу освіту; *по-третє*, спроби державних органів влади реформувати систему вищої освіти за відсутності достатньо обґрунтованих стратегічних програм, які б враховували не тільки європейські цінності, але й історичні та соціокультурні традиції української системи вищої освіти; *по-четверте*, світові інформаційні процеси, які обумовлювали необхідність модернізації структури й форм вищої освіти в контексті глобалізаційних викликів;

– з'ясовано, що українська модель економізму й комерціалізації, яка реалізується у вищій освіті, суттєво відрізняється від американської та західноєвропейської, *по-перше*, спрямованістю на фінансову прибутковість, а не на економізацію інтелектуального прибутку; *по-друге*, своєрідним типом споживацької поведінки – консюмеризмом, яка забезпечує зростання доходності вищих навчальних закладів швидше за рахунок різноманітних додаткових послуг (тренінги, курси підвищення кваліфікації, відпрацювання занять, перескладання заліків тощо), а не за рахунок розробки та запровадження науково-дослідницьких, інженерно-консалтингових проектів та участі у міжнародних освітньо-економічних програмах; *по-третє*, наявністю корумповано-тіньових схем перерозподілу фінансових і матеріальних ресурсів під час підготовки та атестації науково-педагогічних кадрів для вищої школи і акредитації навчальних закладів;

удосконалено:

– наукове тлумачення змісту понять «економізм» і «комерціалізація» в контексті класичних та сучасних соціологічних теорій, зокрема, уточнено, що *економізм* є соціальним явищем, яке виявляється в системі освіти як складова глобалізації, що забезпечує втілення економічних законів функціонування ринкових відносин в освітньому просторі, завдяки чому підвищується економічна цінність освіти і знань та реалізується економічна місія університетів на глобальному освітньому ринку; натомість *комерціалізація* в умовах суспільства споживання є соціальним процесом перетворення знань на товар чи послугу, а відтак забезпечує посилення впливу ринкових відносин на мету та завдання вищої освіти, сприяє зростанню значущості знань як ресурсу економічного розвитку та фокусується в концепції укорінення академічного капіталізму та створення університетів ринкового типу і підприємницьких університетів, які забезпечують динамічний розвиток економіки, заснованої на знаннях;

– наукове уявлення про форми прояву економізму і комерціалізації у вищій освіті різних країн, зокрема з'ясовано, що основними з них в європейських країнах та США є такі: академічний капіталізм, підприємницький університет, дослідницький університет; університет ринкового типу; специфічні університетські підрозділи, а саме : бізнес-інкубатори, бізнес-парки, бізнес-лабораторії тощо, натомість у системі вищої освіти України економізм та

комерціалізація виявляються насамперед у створенні недержавних (приватних) вищих навчальних закладів, діяльність яких здебільшого зорієнтована не на задоволення державних потреб у висококваліфікованих фахівцях та «інтелектуальних продуктах», а на збагачення їх засновників, що дискредитує ідею вищої приватної школи;

– концептуалізацію понять «академічний капіталізм», «університет ринкового типу» і «підприємницький університет» як форм прояву економізму і комерціалізації в сучасній вищій освіті, зокрема *академічний капіталізм* є політикою, спрямованою на перетворення університетів із центрів ліберальних мистецтв на підприємницькі периферії, у яких дослідження та наукові розробки служать досягненню комерційної мети; *університет ринкового типу* не є комерційною організацією, яка займається продажем освітніх послуг і результатів досліджень, а стає головним постачальником кваліфікованого людського капіталу, наукових, інноваційних, технологічних рішень, відтак трансформує знання з елемента виключно духовного життя у феномен сучасного суспільства, джерело інновацій нової наукоємної економіки; під *підприємницьким університетом* розуміють вищий навчальний заклад, що демонструє підприємницьку організаційну поведінку, а його співробітники наділені якостями підприємців та не вбачають в комерціалізації небезпеки для академічних традицій та якості вищої освіти;

набули подальшого розвитку:

– наукове пояснення впливу процесів глобалізації на виникнення та поширення економізму і комерціалізації в різних освітніх системах, зокрема доведено, що завдяки їм формується єдиний світовий інформаційно-освітній простір, характерними ознаками якого є: стрімке проникнення глобалізаційних тенденцій у національні освітні системи; інтеграція освітніх систем у світовий ринок освітніх послуг та інтелектуальних товарів; вільне міжнаціональне та міжконтинентальне пересування і «купівля–продаж» інтелектуальних ресурсів; посилення конкуренції у глобальному освітньому середовищі; створення міжнародних комерційних проектів та навчальних програм, а також поява тенденцій до переважання економізації освіти над її гуманізацією;

– рекомендації щодо запобігання негативних наслідків економізації і комерціалізації в українській системі вищої освіти, зокрема запропоновано, *по-перше*, застосувати зарубіжний (американський та західноєвропейський) досвід у створенні підприємницьких університетів та університетів ринкового типу, враховуючи національні освітні традиції та здобутки; *по-друге*, орієнтувати діяльність професорсько-викладацького складу на підвищення ефективності науково-дослідної та викладацької діяльності шляхом реалізації міжнародних науково-комерційних проектів, запровадження модернізованого інформаційного забезпечення, створення інноваційних конкурентоспроможних на європейському та світовому ринку інтелектуальних товарів та послуг, що сприятиме отриманню позабюджетних коштів, які необхідні для удосконалення освітнього процесу у вищих навчальних закладах; *по-третьє*, створювати у студентському середовищі «дух підприємництва», формуючи у майбутніх

фахівців не тільки теоретичні, але й практичні знання стосовно життєдіяльності в глобалізованому суспільстві, змін та ризиків, розвитку інноваційності та мобільності у майбутній професійній справі.

Практичне значення одержаних результатів. Отримані в ході дослідження методологічні розробки, теоретичні висновки, проаналізований емпіричний матеріал соціологічних досліджень можуть слугувати підґрунтям для подальших соціологічних досліджень функціонування системи вищої освіти, бути використані в процесі підготовки соціологічних праць із теоретичних та прикладних питань розвитку економізму і комерціалізації в сучасній освітній системі.

Отримані результати можуть бути застосовані як рекомендації щодо запобігання наслідкам економізму і комерціалізації у сфері вищої освіти сучасної України, покращення якості навчання та викладання у вищій школі, модернізації освітнього процесу у вищих навчальних закладах України.

Практичне значення результатів може полягати також у розробці науково-дослідної концепції розвитку трансформаційних процесів економізму і комерціалізації у вищій освіті України та соціологічній концептуалізації явищ економізму і комерціалізації, покладених в основу навчальних робочих програм з навчальних дисциплін «Соціологія освіти» і «Економічна соціологія».

Основні наукові положення, висновки дисертаційної роботи використано при розробці лекційних матеріалів, програм та під час викладання спеціальних курсів дисциплін «Соціологія освіти», «Методика викладання соціології у вищому навчальному закладі», «Соціологія управління», «Менеджмент соціологічної діяльності», «Соціологія молоді», що викладаються у Гуманітарному інституті Національного авіаційного університету (довідка № 69-1/12 від 15.04.2015 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаним науковим дослідженням. У ньому викладено авторський підхід до процесів економізму і комерціалізації у вищій освіті в сучасній Україні. Наукові положення, висновки і рекомендації, винесені на захист, одержані авторкою самостійно. З наукових праць, які опубліковані у співавторстві, у дисертації використано лише ті ідеї та положення, що належать автору. Внесок автора у публікаціях у співавторстві конкретизовано у списку опублікованих праць за темою дисертації.

Апробація результатів дисертаційного дослідження. Основні результати дисертації оприлюднювались на конгресі: «АВІА-2014» (Київ, 2014 р.), обговорювались на 17 науково-практичних конференціях, з яких 16 міжнародних, зокрема: «Aktualne problemy w współczesnej nauce» (Варшава, 2013 р.); «Aktualne naukowe badania. Od teorii do praktyki» (Варшава, 2014 р.); «Tendencje, zbiory danych innowacje, praktyka w nauce» (Варшава, 2014 р.); «Методологія науки сьогодення» (Київ, 2013 р.); «Актуальні тенденції сучасної науки» (Київ, 2013 р.); «Політ. Сучасні проблеми науки» (Київ, 2013 р., 2014 р., 2015 р.); «Роль суспільних наук у забезпеченні стабільності розвитку глобальних світових процесів у ХХІ ст.» (Київ, 2014 р.); «Рівень ефективності

та необхідність впливу суспільних наук на розвиток сучасної цивілізації» (Львів, 2014 р.); «Сучасні проблеми світового співтовариства та роль суспільних наук у забезпеченні його розвитку» (Одеса, 2014 р.); «Політологія, філософія, соціологія: контури міждисциплінарного перетину» (Одеса, 2014 р.); «Пріоритети розвитку суспільних наук у XXI столітті» (Одеса, 2014 р.); «Актуальні питання сучасної психології та соціології» (Одеса, 2014 р.); «Науково–теоретичні аспекти вирішення глобальних проблем сучасності державами та міжнародними міждержавними організаціями» (Дніпропетровськ, 2014 р.) та на 1 всеукраїнській – «Актуальні проблеми сучасного суспільства в фокусі соціології» (Київ, 2014 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження викладено у 28 наукових публікаціях, з яких 7 статей опубліковано у наукових фахових виданнях України, 1 – у зарубіжному виданні, 3 – в інших виданнях, 17 – матеріали конференцій (в тому числі 3 зарубіжних).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що містять підрозділи, списку використаних джерел і дванадцяти додатків. Загальний обсяг роботи – 238 сторінок. Дисертація містить 2 схеми, 14 діаграм. Список використаних джерел обсягом 20 сторінок включає 208 найменувань (в тому числі 78 іноземною мовою). Додатки займають 48 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми і наукову проблему, вказано зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету і завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження; викладено наукову новизну й практичне значення одержаних результатів; подано відомості про апробацію результатів і публікації автора.

У **першому розділі** – «Теоретико-методологічні засади дослідження явища економізму і комерціалізації в системі вищої освіти» – здійснено теоретичний аналіз ступеня розробленості освітньої проблематики в сучасній соціології, освітньої системи в контексті сучасних соціально-економічних процесів, узагальнення питань, пов'язаних із соціологічним аналізом комерціалізації вищої освіти, обґрунтовано роль економізму в структурних змінах інституту вищої освіти.

У першому підрозділі «*Система вищої освіти в контексті сучасних соціально-економічних процесів*» розглянуто освітню систему крізь призму соціологічного аналізу, окреслено сучасні тенденції освіти, проаналізовано соціальні процеси освітньої системи та їх взаємозв'язок з економічними принципами і тенденціями. Визначено, що останні два десятиліття проходять під знаком модернізації українського суспільства, орієнтованої на розвиток ринкових відносин у соціальній сфері заради підвищення ефективності ключових соціальних інститутів та інституціональних взаємодій. Зазначено, що

освіта є тією соціальною галуззю, яка бере участь у формуванні передумов економічного зростання. Державна освітня політика як складова частина соціальної політики є одним з інструментів впливу держави на формування соціальної структури і спрямована на вирішення завдань соціетального рівня. Це робить актуальною соціологічну експертизу трансформаційних процесів у вищій освіті, і зокрема, результатів комерціалізації.

У другому підрозділі *«Методологічні підходи до дослідження системи освіти та освітніх процесів»* особливу увагу приділено процесному, інституційному, організаційному, культуроцентричному та ціннісно-нормативному підходам як методологічній основі вивчення економізму і комерціалізації в системі вищої освіти. Процесний підхід приділяє увагу об'єднанню функцій на макрорівні, тому субпроцеси можуть перебувати в межах як однієї функції, так і цілого підрозділу. Визначено, що суть процесного підходу полягає у виявленні взаємовпливу економічної системи суспільства та освітньої, їхньої взаємодії. Інституційний підхід дає можливість розглядати освітні процеси і на соціальному, і на особистісному рівнях. Організаційний підхід дає змогу проаналізувати організаційну культуру університетів, визначити стратегії розвитку, процеси внутрішніх і зовнішніх взаємодій. Культуроцентричний підхід спирається на три принципи організації освітнього і виховного простору (цілісності; оптимізація «зони найближчого розвитку»; референтації освітнього простору). Ціннісно-нормативний підхід орієнтований на вироблення освітніх ідеалів і визначення способів та шляхів їхньої реалізації в суспільстві.

У третьому підрозділі *«Економізм і комерціалізація в структурі освітніх інститутів: особливості формування і прояву»* окреслено тенденційні прояви економізму і комерціалізації в системі вищої освіти. Увага акцентується на тому, що протягом останніх трьох десятиліть ринки і ринкові цінності дійшли до управління людським життям так, як ніколи раніше. Трансформація університетів в ефективні і продуктивні одиниці відповідно до економістської парадигми спрямована не тільки на внутрішнє функціонування університетів, а й на їх взаємодію з соціальним, культурним та природним середовищем. Передбачається, що університети повинні стати «постачальниками послуг». Аналіз систем та моделей вищої освіти, які з одного боку виступають головним вираженням національних культур європейських держав, а з іншого – несуть на собі відбиток всієї європейської культурної традиції, дозволяє говорити про надзвичайні масштаби комерціалізації у відкритій формі, передбачає як позитивні, так і негативні тенденції та призводить до модернізації і трансформації інститутів освіти.

У **другому розділі – «Особливості проявів економізму і комерціалізації в системі вищої освіти під впливом глобалізаційних викликів»** – визначено глобалізаційні прояви явищ економізму і комерціалізації в освітній системі; проаналізовано форми прояву економізму і комерціалізації, визначено їх суть як глобалізаційних тенденцій у вищій освіті.

В першому підрозділі «*Економізм і комерціалізація як прояв глобалізації вищої освіти*» приділено увагу явищам економізму і комерціалізації як глобалізаційним тенденціям в освітній сфері. В цілому, глобалізацію вищої освіти розглянуто як процес лібералізації торгівлі і ринку, де панують конкуренція, боротьба, транснаціональна освіта і комерціалізація знань, а також розмивання і зникнення національних кордонів і моделей освіти. Визначено, що більшість дослідників пов'язують глобалізацію з посиленням впливу Світового банку і з американізацією вищої школи, втім глобалізація вищої освіти не є лінійним і однаковим процесом загальної уніфікації освітніх систем. У сучасних умовах набули значної актуальності міжнародна конкуренція та стратифікація вищої освіти, зростає конкуренція за соціальний та академічний престиж. У цьому контексті збільшились інституційні транскордонні заходи та академічна мобільність, а глобальні комунікації створили умови для виникнення глобального ринку вищої освіти.

В другому підрозділі «*Європейський досвід економізації діяльності вищих навчальних закладів*» проаналізовано досвід економізації провідних університетів США – Гарварду (1636 р.), університету Вільяма і Мері (1693 р.), Принстона (1746 р.), університету Колумбії (1908 р.). Зазначено, що в процесі, який позначають «ринковим» або «коммодифікаційним» вища освіта була приведена у відповідність з вимогами і практикою різних ринків, як на національному, так і на міжнародному рівнях. У цьому глобальному контексті дослідницькі університети були інтегровані у світовий ринок з встановленою в центрі системою міжнародних рейтингів. Тим не менше, існують варіації визначення поняття «економізація». Наприклад, американський соціолог Дж. Спрінг у праці «Глобалізація освіти» визнає, що економізація освіти – це зростаючий вплив економістів на дослідження освіти і звинувачення школи в використанні економічних термінів. Економізація освіти відступає від навчання та приділяє увагу таким речам, як громадянська участь, захист прав людини та навколишнього середовища.

У третьому підрозділі «*Комерціалізація у системі вищої освіти європейських країн*» увагу приділено сутності та змісту явища комерціалізації у західноєвропейських країнах. Визначено, що комерціалізація, певною мірою, – це перетворення знань на товар; посилення впливу ринкових відносин на мету й завдання вищої освіти, зростання значущості знань як ресурсу економічного розвитку, що фокусується в концепції економіки, заснованій на знаннях. У глобалізованому світі в суспільстві споживання знання перетворюються на товар, причому «товар, котрий приносить значний прибуток за відповідних капіталовкладень». У такому суспільстві формується своєрідний тип споживацької поведінки – консюмеризм; в університетах поступово з'являються нові посади – вчений-дослідник, вчений-консультант, вчений-експерт тощо. Однак, масифікація і особливо комерціалізація освіти є доволі небезпечними для класичного інституту освіти.

У **третьому розділі** – «**Специфіка проявів економізму і комерціалізації в системі вищої освіти України: емпіричні обґрунтування**» – проаналізовано особливості та динаміку прояву економізму і комерціалізації в

українській освітній системі; на основі проведеного дослідження сформульовано висновки та виявлено форми прояву вищезазначених процесів в українському суспільстві.

У першому підрозділі *«Особливості прояву економізму і комерціалізації в українській освітній системі»* здійснено дослідження економізму і комерціалізації в українській освітній системі, розкрито проблему динаміки і розвитку модернізації і трансформації сучасної освітньої системи. Результати проведених експертних опитувань, фокус-групових досліджень студентів та анкетування 10 українських ВНЗ показали низький рівень обізнаності серед студентів і викладацького складу щодо особливостей існування та суті процесів економізму і комерціалізації. Визначено збільшення кількості студентів контрактної форми навчання (14 %) у зв'язку зі зменшенням державного фінансування вищої освіти (12 %), введення оплати за додаткові послуги (друга вища освіта, курси тощо). Відзначено погіршення матеріально-технічної бази (особливо застаріле обладнання на технічних спеціальностях). Вузи економічного профілю, на відміну від технічного, більш орієнтовані на інноваційну та грантову діяльність (9 %), удосконалення матеріально-технічної бази (8 %). Заслуговує на увагу факт покращення якості викладання (7 %). Втім, аналізуючи процеси комерціалізації вищої освіти, не можна оминати питання якості освіти в цілому. Зазначено, що якісною здобуту освіти вважають 44 %, водночас 38 % не вважають її такою, а 18 % вагаються із відповіддю. Більшість опитаних (60 %) не визнають існування принципів підприємництва у вишах і, зокрема, створення підприємницьких засад університетів. Щодо основної мети здобуття освіти, з'ясовано, що здобуттям необхідного рівня знань переймаються 12%, натомість отриманням високооплачуваної роботи – 54 %. В цілому, це підтверджує тезу, що знання не відіграють домінуючу роль у сучасному суспільстві, а отримання прибутку відіграє ключову роль.

У другому підрозділі *«Соціальні чинники розвитку і динаміки економізму і комерціалізації в українській вищій освіті»* розглянуто фактори розвитку і динаміки власне української форми комерціалізації, а також надано рекомендації щодо запобігання негативних наслідків економізації і комерціалізації в структурі вищої освіти сучасної України. Зазначено, що університет втратив своє початкове призначення і став гігантським супермаркетом, який пропонує різні види знань. Раціональна дія полягає в прагненні придбати найбільш якісний товар – диплом престижного університету. Система вищої освіти більше не сприймає студента як спадкоємця специфічних епістемологічних традицій пізнання, що приєднався до багатьох поколінь вчених, але скоріше як споживача освітніх послуг, і це становить суть прояву макдональдизації. Увагу зосереджено на тому, що доволі несприятливе соціально-економічне становище країни спричинює низку проблем в освітній сфері. Освітні дії повинні бути спрямовані на зростання видатків освітньої сфери, підвищення її ефективності, створення необхідних умов для залучення позабюджетних коштів, виділення засобів інформаційного забезпечення, формування прозорої системи контролю якості освіти.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні виконано важливе наукове завдання, а саме, обґрунтовано зміст та особливості формування і прояву економізму і комерціалізації як глобалізаційних тенденцій в системі вищої освіти сучасної України.

1. В результаті аналізу класичних і сучасних соціологічних теорій та проведеного емпіричного дослідження визначено, що комерціалізація в контексті суспільства споживання – це перетворення знань на товар; тим не менше, це посилення впливу ринкових відносин на мету та завдання вищої освіти, зростання значущості знань як ресурсу економічного розвитку, що фокусується в концепції економіки, заснованій на знаннях. Економізм розглядається як складова глобалізації освіти, що приділяє увагу економічній цінності вищої освіти та знанням і сприяє перенесенню економічних законів функціонування на освітню складову.

З'ясовано, що формами комерціалізації в США та європейських вищих навчальних закладах є: «підприємницький університет», дослідницький університет; університет ринкового типу; академічний капіталізм; утворення відокремлених університетських та структурних підрозділів, а саме: бізнес-інкубаторів, бізнес-парків, бізнес-лабораторій. Зазначено, що комерціалізація в Україні не має жодної з вищеназаних форм прояву. Втім, вона проявляється в неоліберальних тенденціях; диверсифікації; консюмеризмі; масовізації вищої освіти. В українських ВНЗ комерціалізація розуміється як спосіб отримання додаткових доходів, введення плати за додаткові послуги, підвищення вартості навчання, збільшення кількості іноземних студентів, збільшення кількості студентів контрактної форми навчання та зменшення державного фінансування вищої освіти. Втім, вона має ряд суттєвих недоліків, оскільки вважає студентів джерелом доходів та клієнтами, а ВНЗ – установами, що шукають прибуток у формі капіталу.

2. Виявлено, що соціальними передумовами виникнення та розвитку економізму і комерціалізації в системі вищої освіти в Україні є такі: запровадження ринкових відносин, які характеризувалися недосконалістю соціально-економічних форм господарської діяльності, низькими темпами економічного розвитку країни; формування специфічного типу суспільства споживання, в умовах якого відбувалося знецінення ролі професійних знань студентів і випускників вищих навчальних закладів, натомість повсюдно поширювалися споживацькі й тіньові практики отримання дипломів про вищу освіту; спроби державних органів влади реформувати систему вищої освіти за відсутності достатньо обґрунтованих стратегічних програм, які б враховували не лише європейські цінності, але й історичні та соціокультурні традиції української системи вищої освіти; світові інформаційні процеси, які обумовлювали необхідність модернізації структури й форм вищої освіти в контексті глобалізаційних викликів. Крім того, обґрунтовано, що через часті економічні негаразди університети підпадають, як правило, під дію програм зі скорочення державного фінансування, а, отже, потребують додаткових джерел

отримання доходів для своєї діяльності; конкурентоспроможність бізнесових структур на глобальних ринках неможлива без упровадження інноваційних технологій та використання найсучасніших наукових досягнень задля швидкого оновлення асортименту продукції та розширення сфери послуг.

3. Установлено характер впливу процесу глобалізації на економізм і комерціалізацію в різних освітніх системах. Освіта змінюється низкою глобальних і локальних факторів. Дія глобальних факторів проявляється в економоцентричних тенденціях, розвитку і становленні економіки знань, а також поширенні таких процесів, як комерціалізація, консюмеризм, інновації тощо. В такому середовищі основними є людський капітал та інформаційне поле знань. Глобалізацію освітніх інститутів і практик можна уявити як надбудову, що складається з глобальних потоків та мереж, а їх вплив визначається шляхом інтерпретації, адаптації, або заперечення місцевими педагогами. Дисертанткою здійснено переклад та аналіз роботи американського соціолога Дж. Спрінга «Глобалізація освіти» в якій визнається, що економізація освіти – це зростаючий вплив економістів на дослідження освіти і головний недолік вищої школи полягає в використанні економічних термінів. Економізація освіти відступає від навчання та приділяє увагу таким речам, як громадянська участь, захист прав людини, захист навколишнього середовища задля економічного зростання й зайнятості. Вчений стверджує, що економізація освіти акцентує увагу на економічній цінності знання та особистісних рисах.

Визнано, що комерціалізація системи вищої освіти проявляється в диверсифікації джерел фінансування, варіативності, багаторівневості, створенні нових технологій навчання, виникненні нових освітніх форм, програм, посиленні мобільності студентів, збільшенні приватних інвестицій. В українському суспільстві значно поширена нова форма прояву комерціалізації, котра передбачає структурну перебудову ВНЗ у бізнес-структури, отримання прибутку від різних видів навчальної діяльності.

Диверсифікація здійснюється на галузевому, регіональному та локальному рівнях і характеризується значним зростанням кількості недержавних вузів, стрімкому збільшенні ВНЗ фінансово-економічного і юридичного профілю. В даний час закінчується перший етап глобальної диверсифікації системи вищої освіти (як вітчизняної, так і світової) і починається другий етап диверсифікації. Якщо перший етап був пов'язаний з чисельним зростанням навчальних закладів та кількості студентів, то наступний етап виходить з вирішення проблем змістового характеру. Вже починається етап диверсифікації системи вищої освіти, пов'язаний з перетвореннями, що відбуваються в науці, а своєрідним типом споживацької поведінки є консюмеризм. Університети повільно змінюються та стають усе більше схожі на конвеєри споживання, такі, як торгівельні центри, Діснейленд, банкомати тощо. І саме на університети покладається відповідальність за залежність від нових засобів споживання, аби дати змогу споживати освітні послуги в будь-якій країні світу.

4. З'ясовано, що українська модель економізму і комерціалізації, яка реалізується у вищій освіті, суттєво відрізняється від американської та західноєвропейської, по-перше, спрямованістю на фінансову прибутковість, а не на економізацію інтелектуального прибутку; по-друге, консюмеризмом, своєрідним типом споживацької поведінки, яка забезпечує зростання доходності вищих навчальних закладів радше за рахунок різноманітних додаткових послуг, ніж за рахунок розробки та запровадження науково-дослідницьких та інженерно-консалтингових проектів та участі у міжнародних освітньо-економічних програмах; по-третє, наявністю корумповано-тіньових схем перерозподілу фінансових та матеріальних ресурсів під час підготовки та атестації науково-педагогічних кадрів для вищої школи і акредитації навчальних закладів.

5. Уточнено зміст понять «академічний капіталізм», «університет ринкового типу» та «підприємницький університет» як форм прояву економізму і комерціалізації в сучасній вищій освіті.

Академічний капіталізм є політикою, спрямованою на перетворення університетів з центрів ліберальних мистецтв на підприємницькі периферії, у яких дослідження та наукові розробки слугують досягненню комерційної мети; університет ринкового типу не є комерційною організацією, яка розповсюджує освітні послуги і результати досліджень, а стає головним постачальником кваліфікованого людського капіталу, наукових, інноваційних, технологічних рішень, тим самим трансформує знання з елемента виключно духовного життя в феномен сучасного суспільства, джерело інновацій нової наукоємної економіки; під підприємницьким університетом розуміється вищий навчальний заклад, що демонструє підприємницьку організаційну поведінку, а його співробітники наділені якостями підприємців, не вбачають у комерціалізації небезпеки для академічних традицій та якості вищої освіти.

6. Дисертанткою запропоновано, по-перше, застосувати зарубіжний (американський та західноєвропейський) досвід у створенні підприємницьких університетів та університетів ринкового типу, враховуючи національні освітні традиції та здобутки; по-друге, орієнтувати діяльність професорсько-викладацького складу на підвищення ефективності науково-дослідної та викладацької діяльності шляхом реалізації міжнародних науково-комерційних проектів, запровадження модернізованого інформаційного забезпечення, створення інноваційних конкурентноспроможних на європейському та світовому ринку інтелектуальних товарів та послуг, що сприятиме залученню позабюджетних коштів, які необхідні для удосконалення освітнього процесу у вищих навчальних закладах; по-третє, створювати у студентському середовищі «дух підприємництва», формуючи у майбутніх фахівців не тільки теоретичні, але й практичні знання стосовно життєдіяльності в глобалізованому суспільстві змін та ризиків, розвитку інноваційності та мобільності у майбутній професійній справі.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях України

1. Кльов М. В. Комерціалізація вищої освіти: характерні риси та тенденції розвитку / М. В. Кльов // Грані: науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах / [гол. ред. С. А. Квітка]. – Дніпропетровськ, 2014. – № 5 (109). – С. 85–91.

2. Кльов М. В. Особливості прояву комерціалізації у системі вищої освіти Сполучених Штатів Америки / М. В. Кльов // Грані: науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах / [гол. ред. С. А. Квітка]. – Дніпропетровськ, 2014. – № 6 (110). – С. 111–116.

3. Кльов М. В. Особливості виникнення та розвитку «підприємницького університету» в структурі вищої освіти / М. В. Кльов // Грані: науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах / [гол. ред. С. А. Квітка]. – Дніпропетровськ, 2014. – № 8 (112). – С. 101–104.

4. Кльов М. В. Виникнення та розвиток «макуніверситету»: шлях до економізації освітньої галузі / М. В. Кльов // Грані: науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах / [гол. ред. С. А. Квітка]. – Дніпропетровськ, 2014. – № 10 (114). – С. 64–68.

5. Кльов М. В. Глобалізація освітньої системи, практик та дискурсів крізь призму соціологічних поглядів / М. В. Кльов, О. А. Хомерікі // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії і практики: збірник наукових праць / [гол. ред. Я. В. Зоська]. – Запоріжжя, 2014. – Вип. 53. – С. 13–20.

Особистий внесок автора: визначення основних причин та складових глобалізації освіти в контексті освітніх практик і дискурсів.

6. Кльов М. В. Експансія ринку освітніх послуг і економізація освітньої системи: соціологічний аналіз / М. В. Кльов, В. О. Попов // Грані: науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах / [гол. ред. С. А. Квітка]. – Дніпропетровськ, 2015. – № 1 (117). – С. 99–103.

Особистий внесок автора: здійснено теоретико-методологічний аналіз економізації та її впливу на освітню систему крізь призму соціологічних поглядів.

7. Кльов М. В. Процесний, інституційний і організаційний підходи у сфері соціологічного осмислення освітньої системи / М. В. Кльов // Грані: науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах / [гол. ред. С. А. Квітка]. – Дніпропетровськ, 2015. – № 4 (120). – С. 32–35.

Стаття в іноземному періодичному виданні

8. Клєв М. В. Коммерциализация университетского образования в современных условиях: социологический анализ / М. В. Клєв // Высшая школа. – Уфа: Изд-во «Инфинити», 2015. – № 7 (апрель). – С. 31–32.

Статті в інших виданнях

9. Клєв М. В. Глобализация, международная конкуренция и стратификация системы высшего образования / М. В. Клєв // Молодий вчений. – Київ: Видавничий дім «Гельменевтика», 2015. – № 2 (17). – С. 466–469.

10. Кльов М. В. Інституційне середовище системи вищої освіти в контексті трансформаційних суспільних процесів / М. В. Кльов // Вісник Національного

авіаційного університету. Соціологія. Політологія: наук. журнал. – Київ: НАУ, 2014. – № 1. – С. 17–21.

11. Кльов М. В. Освітня сфера крізь призму соціологічного аналізу: історія дискурсу / М. В. Кльов // Вісник Національного авіаційного університету. Соціологія. Політологія: наук. журнал. – Київ: НАУ, 2014. – № 2. – С. 20–24.

Матеріали конференцій

12. Кльов М. В. Контекстуальний вимір освітньої нерівності сучасного українського суспільства: соціологічний аналіз / М. В. Кльов // Aktualne problemy w współczesnej nauki: zbiór raportów naukowych (Warszawa, 28–30.06.2013). – Warszawa: Wydawca Sp. z. o. o. «Diamond trading tour», 2013. – Część. 7. – С. 9–11.

13. Кльов М. В. Суспільство споживання в реаліях постмодерну: тенденції, перспективи та розвиток / М. В. Кльов // ПОЛІТ. Сучасні проблеми науки. Гуманітарні науки: тези доповідей III Міжнародної науково – практичної конференції молодих учених і студентів (м. Київ, 3–4 квітня 2013 р.). – Київ: НАУ, 2013. – С. 228.

14. Кльов М. В. Освітня нерівність в умовах сучасного глобалізованого суспільства: соціологічний аналіз / М. В. Кльов // Методологія науки сьогодення: збірник наукових праць міжнародної конференції (м. Київ, 29 червня 2013 р.). – Київ: Центр наукових публікацій, 2013. – Ч. 2. – С. 113–117.

15. Кльов М. В. Комерціалізація освітньої системи – виклик сучасності чи комерційний тренд суспільства споживання? / М. В. Кльов // Актуальні тенденції української науки: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 29 листопада 2013 р.). – Київ: ГО Наукове товариство «Атенеум», 2013. – С. 51–55.

16. Кльов М. В. Трансформація інститутів освіти в контексті суспільства споживання: соціологічний аналіз / М. В. Кльов // Актуальні проблеми сучасного суспільства в фокусі соціології: матеріали всеукраїнської науково – практичної конференції (м. Київ, 19 березня 2014 р.). – Київ: Міленіум, 2014. – С. 30–32.

17. Кльов М. В. Диверсифікація як основна тенденція розвитку вищої освіти в Україні: соціологічний аналіз / М. В. Кльов // Рівень ефективності та необхідність впливу суспільних наук на розвиток сучасної цивілізації: матеріали міжнародної науково – практичної конференції (м. Львів, 28 – 29 березня 2014 р.). – Львів, 2014. – С. 18–22.

18. Кльов М. В. Студенти як споживачі освітніх послуг: комерціалізація вищої освіти / М. В. Кльов // Aktualne naukowe badania. Od teorii do praktyki: zbiór raportów naukowych (Białystok, 30 – 31.03.2014). – Warszawa: Wydawca Sp. z. o. o. «Diamond trading tour», 2014. – Część. 6. – С. 69–71.

19. Кльов М. В. Інституційні наслідки комерціалізації вищої освіти: соціологічний аналіз / М. В. Кльов // ПОЛІТ. Сучасні проблеми науки. Гуманітарні науки: тези доповідей XIV Міжнародної науково – практичної конференції молодих учених і студентів (м. Київ, 2–3 квітня 2014 р.). – Київ: НАУ, 2014. – С. 307.

20. Кльов М. В. Феномен «підприємницького університету» в Україні: стан та перспективи розвитку / М. В. Кльов // Сучасні проблеми світового співтовариства та роль суспільних наук у забезпеченні його розвитку: матеріали міжнародної науково – практичної конференції (м. Одеса, 11–12 квітня 2014 р.). – Одеса: ГО «Причорноморський центр досліджень проблем суспільства», 2014. – С. 66–69.

21. Кльов М. В. Диверсифікація та структуралізм в системі сучасної вищої освіти / М. В. Кльов // Актуальні питання сучасної психології та соціології: матеріали міжнародної науково – практичної конференції (м. Одеса, 18 – 19 квітня 2014 р.). – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2014. – С. 101–104.

22. Кльов М. В. Ринок освітніх послуг та особливості комерціалізації освітньої системи / М. В. Кльов // Tendencje, zbiory danych, innowacje, praktyka w nauce: zbiór raportów naukowych (Lublin, 29–30.04.2014). – Warszawa: Wydawca: Sp. z o. o. «Diamond trading tour», 2014. – Część. 6. – С. 105–106.

23. Кльов М. В. Свідомість як об'єкт соціологічної концептуалізації / М.В. Кльов, С.В. Брагар // Науково-теоретичні аспекти вирішення глобальних проблем сучасності державами та міжнародними міждержавними організаціями: матеріали міжнародної науково – практичної конференції (м. Дніпропетровськ, 9–10 травня 2014 р.). – Дніпропетровськ: НО «Відкрите суспільство», 2014. – С. 50–55.

Особистий внесок автора: визначення методологічних засад вивчення людської свідомості у соціологічному вимірі.

24. Кльов М. В. Повсякденна реальність крізь призму соціологічної концептуалізації / М. В. Кльов // Пріоритети розвитку суспільних наук у XXI столітті: матеріали Міжнародної науково – практичної конференції (м. Одеса, 16–17 травня 2014 р.). – Одеса: ГО «Причорноморський центр досліджень проблем суспільства», 2014. – С. 66–69.

25. Кльов М. В. Академічний капіталізм в освітній системі: сутність та особливості / М. В. Кльов // Роль суспільних наук у забезпеченні стабільності глобальних світових процесів у XXI ст.: матеріали міжнародної науково – практичної конференції (м. Київ, 6 – 7 червня 2014 р.). – Київ: ГО «Київська наукова суспільствознавча організація», 2014. – С. 39–42.

26. Klyov M. Vectors of modernization of the national system of higher education / M. Klyov, O. Khomeriki // Safety in Aviation and Space Technologies: proceedings the sixth world congress «Aviation in the XXI – st century» (Kyiv, 23–25 September, 2014 year). – Kyiv: NAU, 2014. – P. 9.157–9.161.

Особистий внесок автора: визначення шляхів модернізації національної системи вищої освіти та їх соціологічна концептуалізація.

27. Кльов М. В. Макдональдизація освітнього простору: соціологічний аналіз / М. В. Кльов // Політологія, філософія, соціологія: контури міждисциплінарного перетину: матеріали другої міжнародної науково – практичної конференції (м. Одеса, 10 – 11 жовтня 2014 р.). – Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2014. – С. 26–29.

28. Кльов М. В. Особливості прояву глобалізації в світовій системі вищої освіти: динаміка і тенденції / М. В. Кльов // ПОЛІТ. Сучасні проблеми науки.

Гуманітарні науки: тези доповідей XV Міжнародної науково – практичної конференції молодих учених і студентів (м. Київ, 8–9 квітня 2015 р.). – Київ: НАУ, 2015. – С. 297.

АНОТАЦІЯ

Кльов М.В. Економізм і комерціалізація як глобалізаційні тенденції вищої освіти в сучасній Україні. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата соціологічних наук за спеціальністю 22.00.04 – спеціальні та галузеві соціології. – Класичний приватний університет, Запоріжжя, 2015.

Дисертаційну роботу присвячено дослідженню особливостей формування і прояву економізму і комерціалізації як глобалізаційних тенденцій у системі вищої освіти сучасної України. Дисертанткою визначено, що економізм і комерціалізація є глобалізаційними тенденціями в системі вищої освіти України, які проявляються в диверсифікації освіти, втіленні економічних законів ринкових відносин у освітній простір, консюмеризмі, тіньових та корупційних схемах надання платних освітніх послуг, низькій якості вищої освіти у більшості недержавних вищих навчальних закладів, знеціненні знань як інтелектуального ресурсу соціально-економічного розвитку країни.

У роботі виявлено соціальні передумови виникнення та розвитку економізму і комерціалізації у вищій школі сучасної України, до яких віднесено: запровадження ринкових відносин, формування специфічного типу суспільства споживання, спроби державних органів влади реформувати систему вищої освіти за відсутності достатньо обґрунтованих стратегічних програм.

Ключові слова: економізм, комерціалізація, вища освіта, глобалізація, вищий навчальний заклад.

АННОТАЦИЯ

Клёв М.В. Экономизм и коммерциализация как глобализационные тенденции высшего образования в современной Украине. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата социологических наук по специальности 22.00.04 – специальные и отраслевые социологии. – Классический приватный университет, Запорожье, 2015.

Диссертационная работа посвящена исследованию и научному обоснованию содержания и особенностей формирования и проявления экономизма и коммерциализации как глобализационных тенденций в системе высшего образования современной Украины. Дисертанткой определено, что экономизм и коммерциализация являются глобальными тенденциями в системе высшего образования Украины, которые носят неоднозначный – как конструктивный, так и деструктивный для нее характер, проявляясь в диверсификации образования, воплощении экономических законов рыночных отношений в образовательное пространство, консюмеризме, теневых и коррупционных схемах предоставления платных образовательных услуг,

низком качестве высшего образования в большинстве негосударственных высших учебных заведениях, обесценивании знаний как интеллектуального ресурса социально-экономического развития страны.

В работе выявлены социальные предпосылки возникновения и развития экономизма и коммерциализации в высшей школе современной Украины, к которым отнесены: введение рыночных отношений, формирование специфического типа общества потребления, попытки государственных органов власти реформировать систему высшего образования при отсутствии достаточно обоснованных стратегических программ, которые бы учитывали не только европейские ценности, но и исторические и социокультурные традиции украинской системы высшего образования и мировые информационные процессы, обусловившие необходимость модернизации структуры и форм высшего образования в контексте глобализационных вызовов. Установлено также, что украинская модель экономизма и коммерциализации, которая реализуется в высшем образовании, существенно отличается от американской и западноевропейской ориентированностью на финансовую доходность, своеобразным типом потребительского поведения – консьюмеризмом и наличием коррумпировано-теневых схем перераспределения финансовых и материальных ресурсов при подготовке и аттестации научно-педагогических кадров для высшей школы и аккредитации учебных заведений.

Что же касается предотвращения негативных последствий экономизации и коммерциализации структуры высшего образования, то в Украине необходима диверсификация системы образования, реформирование, модернизация и следование глобализационным принципам. Для преодоления негативных последствий коммерциализации необходимо расширенное развитие высшего образования (наличие технопарков, исследовательских центров, лабораторий, способных устанавливать внешние связи); административное ядро, в которое входят центральные управленческие группы и университетские отделения; интегрированная предпринимательская культура, при которой инновации воспринимаются как неперемное словие успешного и устойчивого развития университета. В свою очередь, вузам, заинтересованным в долгосрочном успешном развитии, крайне важно своевременно трансформироваться в ответ на ключевые вызовы новой парадигмы высшего образования при переходе общества к постиндустриальному развитию. Именно предпринимательский университет может стать одной из возможных эффективных форм вуза в новых условиях. Впрочем, отмечается, что перспектива подражания американской традиции для Украины в появлении предпринимательских университетов, бизнес-инкубаторов, парков несколько преждевременна.

Ключевые слова: экономизм, коммерциализация, высшее образование, глобализация, высшее учебное заведение.

SUMMARY

Klyov M.V. Economism and commercialization as globalization tendencies of higher education in modern Ukraine. – On the rights of manuscript.

Dissertation for the scientific degree of the Candidate of sociological science, speciality 22.00.04 – Special and Branch Sociology. – Classic Private University, Zaporizhzhya, 2015.

The dissertation is devoted to the research and the scientific substantiation of the content and characteristics of the formation and manifestations of economism and commercialization as globalization tendencies in the higher education of modern Ukraine.

The author determined that economism and commercialization are the globalization tendencies in the higher education of Ukraine, developing in the diversification of education, personification the economic laws of market relations in educational space, consumerism, shadow and corruption schemes of granting of paid educational services, low quality of higher education in most private higher education institutions, the depreciation of knowledge as an intellectual resource for socio-economic development of the country.

The paper reveals the social background and development of economism and commercialization in the higher school of modern Ukraine, which include: the introduction of market relations, the formation of a specific type of consumer society, the attempts of public authorities to reform the system of higher education in the absence of well-grounded strategic programs.

Key words: economism, commercialization, higher education, globalization, higher education institution.

Підп. до друку 10.08.2015. Формат 60x84/16. Папір офс.
Офс. друк. Ум. друк. арк. 1,16. Обл.-вид. арк. 1,25.
Тираж 100 пр. Замовлення № 135-1.

Видавець і виготівник
Національний авіаційний університет
03680. Київ – 58, проспект Космонавта Комарова, 1

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру ДК № 977 від 05.07.2002